

<http://dx.doi.org/10.16926/rpu.2015.17.21>

Nadia ZAJACZKIWSKA

Міжкультурна освіта як виклик для сучасної освіти України

Słowa kluczowe: edukacja międzykulturowa, edukacja wielokulturowa, edukacja na Ukrainie, współdziałanie, wzajemne zrozumienie, tolerancja.

Key words: intercultural education, multicultural education, the education of Ukraine, interaction, mutual understanding, tolerance.

Упродовж свого 23-річного крокування дорогами незалежності Україна як держава зіштовхувалася з багатьма труднощами та проблемами державотворення. До їх вирішення у значній мірі докладалася освіта, оскільки навчальні заклади як соціальні інститути готували до життя громадян, котрі виявлялися здатними чи навпаки нездатними до побудови демократичного суспільства. Сьогоднішні трагічні події, які відбуваються на теренах молодій держави, висувають нові випробування та виклики, подолавши які, Україна зможе реалізувати себе як повноправний член європейської спільноти.

У цьому контексті особливого звучання та актуальності набирає проблема міжкультурної освіти. Адже однією з причин кризи, яка з'явилася в стосунках між населенням різних регіонів України, став брак толерантності, порозуміння, несприйняття іншої культури, мови, традицій. Все це спонукає до думки про те, що гармонійне суспільство не мислимо без побудови між його членами таких взаємин, які би сприяли налагодженню взаєморозуміння, міжнаціональної та міжконфесійної культури тощо. А міжкультурна освіта покликана стати потужним засобом формування полікультурної компетентності сучасної людини. Необхідно велику увагу приділити школі, як середній, так і вищій, бо саме там формуються спільноти дітей та молоді на засадах інтеграції суспільства. „Сучасні процеси глобалізації сприяють посиленню процесів інтеграції світового освітнього простору, який стає дедалі відкритим для

міжкультурної взаємодії, міжкультурних контактів та міжнародної співпраці, що спричиняє також і зміну етнічного складу шкільних класів і студентських груп”¹.

Перед міжкультурною освітою стоїть проблема, яка стосується того, як, з одного боку, учні зможуть досягти успіху в житті в умовах, що швидко змінюються, а, з другого боку, як вони зможуть долати загрози сучасного світу. Ключового значення набуває підготовка молодого покоління до плюралізму, демократії, толерантності, поваги до іншого культурного середовища. Попередній досвід вказує на те, що навчання співіснування – складна справа. Однак, тільки ті суспільства, які постійно демонструють інші (чужі) культури та вміння взаємодіяти в рамках цих культур, представляють суспільну дійсність як різноманітну, багату та різнобічну, є відкритими суспільствами. Цивілізація стане толерантною та плюралістичною лише в тому випадку, коли люди навчаться поважати цінність різних способів життя інших суспільств.

Проблеми міжкультурної освіти торкаються у своїх дослідженнях вітчизняні та зарубіжні науковці: М. Бахтін, В. Буршта, Л. Вітковський, Ю. Габермас, Г.–Г. Гадамер, П. Гжибовський, К. Кляне, А. Краузе, Т. Левовицький, Є. Нікіторович, В. Павлік, Т. Тодоров, М. Яринович. Деякі аспекти, дотичні до зазначеної проблематики, були висвітлені у працях авторів, які досліджували полікультурну освіту (Р. Агадуллін, Л. Гончаренко, Я. Гулецька, А. Гулідова, О. Гуренко, М. Кізім, В. Кузьменко, Н. Мельник, В. Осадчий, В. Погребняк, Л. Пуховська, І. Родигіна, С. Сисоєва, І. Соколова, А. Солодка, О. Сухомлинська, Н. Шульга та ін.). Вчені З. Бакум, А. Василюк, І. Дирда, Н. Іконников, Г. Крючков, Р. Льюїс, С. Мартиненко, Н. Мойсеюк, С. Ніколаєва, О. Романовський, С. Тер–Мінасова розглядають питання міжкультурної комунікації, яка є важливою складовою міжкультурної освіти.

Мета статті – розглянути важливість та можливості у вихованні молодих громадян міжкультурної освіти, яка у складних політико–економічних умовах розвитку української держави стає справжнім викликом.

На сьогодні питання міжкультурної освіти вже не є новими для світу. Ще на зламі 19–20 ст. у способах сприйняття інакшості відбулися суттєві зміни. Ідеологія культури стала фундаментом гуманістичної позиції щодо культурної диференціації світу. Особливо міжкультурна освіта та інтеркультурна педагогіка стали розвиватися в Західній Європі після Другої світової війни, коли в ці країни почали приїжджати новоприбулі мешканці з інших держав та континентів². Виникла необхідність

¹ П.В. Вербицька, *Завдання історичної освіти у вимірі сучасних інтеграційних процесів*, Львів 2013, с. 194.

² М. Селятицький, *Міжкультурна освіта у світлі документів Ради Європи та Європейського Союзу*, [в:] *Edukacja międzykulturowa, poradnik dla nauczyciela*, Warszawa 2004, с. 9.

налагодження взаєморозуміння і співпраці між корінними мешканцями та приїжджими. Поступово національний, етнічний, релігійний склад населення європейських країн все більше змінювався – в бік його розширення та урізноманітнення. Зрозуміло, що такий стан речей викликав потребу в реагуванні на ці процеси інституцій, покликаних сприяти гармонізації стосунків між мешканцями різних держав. Цим питанням присвячено багато документів Європейського Союзу, Ради Європи, інших авторитетних світових організацій.

До найважливіших з таких документів, зокрема, належать: Конвенція про захист прав людини та основних свобод – Європейська конвенція з прав людини, Віденська декларація, Рамкова конвенція про захист національних меншин, „Краківська декларація” – Декларація європейських міністрів освіти „Освітня політика заради демократії і суспільної згуртованості: виклики і стратегії для Європи”, Біла Книга освіти та професійної підготовки – Навчання та вдосконалення – На шляху до суспільства, що навчається, Афінська декларація „Міжкультурна освіта: управління різноманітністю, зміцнення демократії”, Програма Ради Європи на 2010–2014 роки „Освіта для міжкультурного взаєморозуміння прав людини і демократичної культури” тощо.

Рада Європи окреслила п'ять ключових компетенцій, які мають стати обов'язковим результатом освіти. Серед них вагоме місце займає компетенція, пов'язана з життям у багатокультурному суспільстві. З огляду на це, освітня політика Європейського Союзу спрямована на забезпечення дітям у країнах-членах ЄС рівних освітніх шансів. Йдеться про створення таких можливостей для дітей і молоді, які походять з національних меншин, а також емігрантів.

Науковці та педагоги не мають усталеного погляду на використання термінів „мультикультурність”, „полікультурність”, „багатокультурність”, „інтеркультурність” та „міжкультурність”. У педагогічній науці здійснено спроби проаналізувати головні поняття і терміни, які стосуються полікультурної та міжкультурної освіти (В. Болгаріна, Я. Гулецька, О. Івашко, О. Ковальчук, С. Когут, І. Лощенова, М. Селятицький, С. Сисоєва, А. Солодка, Я. Пилипинський, Н. Шульга, Н. Якса та ін.). Так, спробою систематизувати поняття з окресленої проблематики є словник з міжкультурної взаємодії Н. Якси³. Ф. Бацевич уклав „Словник термінів міжкультурної комунікації”, в якому наведено 705 найуживаніших термінів теорії та практики міжкультурної комунікації⁴. Автори О. Івашко та С. Когут, розглядаючи питання термінології з полікультурної освіти,

³ Н.В. Якса, *Тезаурус з проблеми міжкультурної взаємодії: Словник*, Автор укладач Н.В. Якса, Житомир 2006.

⁴ Ф.С. Бацевич, *Словник термінів міжкультурної комунікації*, <http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com/slovnyk>, Київ 2007.

вказують на те, що в українській сучасній педагогіці „немає чіткого розмежування термінів „полікультурна освіта” та „міжкультурна освіта”⁵. С. Сисоєва аналізує дослідження польських науковців, які в нових реаліях вступу до Євросоюзу глибоко вивчали зазначену проблему. На думку вченого, „в сучасній Польщі поняття „полікультурність” стосується передусім проблем життєдіяльності етнічних, релігійних меншин, що становлять частину суспільства. Полікультурність виступає як принцип суспільного устрою, що відбиває не тільки співіснування двох (або більше) відмінних культур, їх взаємодію щодо участі у повсякденному житті, а й закладає засади безконфліктного співіснування спільнот з відмінною культурою на теренах однієї країни”⁶. Натомість метою міжкультурної освіти є формування знань, умінь та таких якостей і поведінкових характеристик особистості, які забезпечують її толерантність до відмінностей, відкритість до діалогу, здатність до ефективної взаємодії з особами іншої культури⁷.

На сьогодні є кілька дефініцій міжкультурної освіти. Так, у програмному документі міжнародної ради з освіти міжкультурна або мультикультурна освіта визначена як “широко розповсюджене явище в навчанні й вихованні, що розглядає зв’язки між людьми різних культур та національностей”⁸.

Ф. Бацевич вважає, що міжкультурна освіта – це “сфера гуманітарного знання, скерована на практичне випрацювання навичок ефективної міжкультурної комунікації”⁹.

На нашу думку, найповніше сутність міжкультурної освіти відображена в такому визначенні: „Міжкультурна освіта – це освіта, яка поважає, високо цінує і визнає диверситивність у всіх сферах життя. Вона допомагає учням зрозуміти, що людство природно розвинуло низку різних способів життя, традицій та світоглядів, і така широта людського життя збагачує всіх нас. Це освіта, що підтримує рівність і права людини, заперечує дискримінацію і відстоює ті цінності, на яких базується рівність”¹⁰.

ЮНЕСКО визначила чіткі принципи щодо питань міжкультурної освіти, а саме:

⁵ О. Івашко, С. Когут, *Полікультурна освіта на Україні: вибрані проблеми термінології*, „Pedagogika”, t. XXI, red. K. Rędziński, M. Łapot, Częstochowa 2012, s. 139.

⁶ С.О. Сисоєва, *Культурологічні концепти освітології та розвиток полікультурного суспільства*, [в:] *Педагогічна і психологічна науки в Україні*. Збірник наукових праць: в 5 т, т 1, Загальна педагогіка та філософія освіти., ред. В.Г. Кремень, Київ 2012, с. 31.

⁷ *Edukacja dla interkulturowości*, red. S. Kaczor i T.Z. Sarleja, Warszawa – Radom 2009, 226 s.

⁸ *Intercultural Education: a Selected Bibliography*, „Bulletin of the International Board of Education”, July–September 1991, nr. 260, p. 7.

⁹ Ф.С. Бацевич, *Словник термінів міжкультурної комунікації*, <http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com/slovnyk>, Київ 2007.

¹⁰ http://www.education.ie/en/Schools-Colleges/Information/Intercultural-Education-Strategy/mig_intercultural_education_strategy.pdf.

- міжкультурна освіта поважає культурну самобутність учнів шляхом забезпечення якості освіти, яка відповідає і відкрита для культури усіх¹¹;
- міжкультурна освіта дає кожному учневі знання про культуру, цінності та вміння, що необхідні для активної й повноцінної участі в суспільстві¹²;
- міжкультурна освіта дає всім учням знання про культуру, цінності та вміння, що дозволяє їм робити свій внесок у формування поваги, розуміння і солідарності серед індивідуумів, етнічних, соціальних, культурних та релігійних груп і націй¹³.

Упровадження міжкультурної освіти вимагає виконання певних завдань. До них, зокрема, можна віднести такі:

- розвиток в учнів (студентів) почуття гордості за рідну культуру, її самобутність та оригінальність;
- формування почуття гідності та цінності власного народу (етнічної групи) тощо;
- виховання в дусі міжнаціонального гуманізму;
- формування переконання у рівноправності всіх культур;
- виховання пошани до інших, відмінних культур;
- обмін цінностями та на основі цього взаємозбагачення у процесі спілкування;
- формування позитивного ставлення до носіїв інших культур;
- увага до етнічних та міжконфесійних проблем;
- протиставлення усім формам ігнорування, ворожості та дискримінації стосовно до національних меншин;
- толерантність і повага до традицій, звичаїв, обрядів, мови, релігії різних народів;
- терпимість і толерантність до відмінних стилів життя тощо;
- розвиток вмінь і навичок взаємодіяти з представниками інших культур.

Приставаючи до реалізації завдань міжкультурної освіти, необхідно пам'ятати, що стосунки між людьми відбуваються у трьох площинах: аксеологічній, праксеологічній та епістемологічній. Аксеологічна площина стосується оцінювання (добрий Інший чи ні, подобається мені чи не подобається; він такий, як я, чи гірший за мене). Практиологічна площина відповідає за відстань, дистанцію щодо Іншого (чи помічаю я цінність іншої людини; чи ідентифікую себе з нею; чи намагаюся її асимілювати, накинати їй свої власні погляди на дійсність; нейтральний я чи байдужий щодо Іншого). І нарешті епістемологічна площина стосується наших знань

¹¹ UNESCO *Guidelines on Intercultural Education*, Paris 2006, p. 33.

¹² Там само, p. 34.

¹³ UNESCO *Guidelines on Intercultural Education*, Paris 2006, p. 37.

про когось Іншого (чи усвідомлюю я ідентичність іншої людини, чи навпаки не маю про неї жодного поняття)¹⁴.

Сьогодні поняття культури чи субкультури не обмежується лише етнічною сферою. Адже культурні відмінності можна зауважити і щодо різних поколінь, і політичних чи професійних груп, і регіональних чи релігійних громад, і молодіжних спільнот тощо. У такому розумінні Україна є дійсно багатокультурною країною з усім спектром проблем, зумовлених такою різноманітністю. Особливо змінили національний та соціальний склад України останні суспільно-політичні події (окупація Росією Криму, воєнні події на Донбасі та як наслідок – міграції, переселення, біженство великої кількості людей в різні регіони держави). Отже, у вихованні громадян не уникнути проблематики міжкультурної освіти, а навпаки вона набиратиме все більшого значення.

Усілякі освітні дії, спрямовані на налагодження гуманних міжкультурних стосунків, мають бути спрямовані на формування свідомої загальнолюдської солідарності через пізнання і розуміння себе, своєї культури, своїх коренів, своєї малої вітчизни.

На думку К. Клане, використання категорії „міжкультурність” пов’язане з безпрецедентним способом визначення концепції взаємин, які існують між культурами, де визнається наявність в межах однієї держави або народу різних культурних одиниць (груп) з культурою, відмінною від культури групи, що представляє владу в державі; визнається право на існування різних культурних груп, погоджуючись із труднощами, які виникають на основі цього факту; за різними культурними групами визнається право розвитку на основі взаємин, які – парадоксально – розширюють культурні взаємини і дозволяють кожній із груп... зберігати власну ідентичність¹⁵.

Міжкультурна освіта має враховувати і прищеплювати пошану чи повагу до внутрішніх етнічних, національних, расових відмінностей, з якими пов’язане різне бачення світу та культурні концепції їхніх носіїв. Її метою є пробудження вразливості щодо інших культур та їхніх інтегральних цінностей, які загачують загальну культуру суспільства, пробудження реакції та витримки в реагуванні на інший спосіб життя і побуту¹⁶.

¹⁴ P. Grzybowski, *Edukacja międzykulturowa – w poszukiwaniu innego*, „Zeszyty Naukowe Forum Młodych Pedagogów przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN”, z. 6, Kielce 2002, s. 134.

¹⁵ C. Clanet, *L’Interkulturel – introduction aux approches interculturelles en Éducation et en Sciences Humaines*, Toulouse 1993, p. 20–22.

¹⁶ L. Rossaert i in., *L’éducation interculturelle. Avis au ministre de L’Éducation*, Québec 1983, p. 13–14.; B. Bartz, *Idea wielokulturowego wychowania w nowoczesnych społeczeństwach*, Duisburg – Radom 1997, s. 13.

З огляду на це, виховну роботу з учнями та студентами необхідно спрямовувати на формування міжкультурної толерантності. У цій роботі треба спиратися на ті позитивні спільні риси, які допомагатимуть у подальшому. Йдеться про подібні спільні риси, емоції, прояви поведінки. Адже в багатьох з нас подібні уявлення про світ, в якому ми живемо, подібні почуття та переживання.

Людина, що бере участь у міжкультурній освіті, набуває здатності до такої життєвої позиції, що спирається на емпатії та розумінні стосунків з кимось іншим, ніж вона. Адже кожного з нас теж з тих чи інших причин можуть сприймати як іншого. Якщо це розуміє та усвідомлює кожен з учасників процесу міжкультурної взаємодії, то будувати продуктивні стосунки на основі в з а є м о р о з у м і н н я стає набагато легше.

У процесі організації міжкультурної освіти педагог повинен побудувати навчально–виховний процес таким чином, щоб вихованець, ознайомлюючись з різними представниками світу, особливостями їх ментальності, традицій тощо, не позбувся свого власного мікросвіту, який має бути для особистості найміцнішою підвалиною та фундаментом. З цією метою вчителеві потрібно дотримуватися певних правил. Зокрема, він повинен:

- будувати виховну взаємодію на принципах рівноправності, усвідомлювати, що виховання – це складний процес взаємодії, учасниками якої в однаковій мірі є й вихователі, й вихованці;
- знати потреби дитини, її індивідуальні параметри розвитку, індивідуальні зацікавлення та вподобання, фізичний, розумовий, емоційний стан, а також її місце в родині та оточенні;
- на практиці оперувати знаннями про активність дитини як суб'єкта діяльності, способи самореалізації в умовах суб'єкт–суб'єктних стосунків;
- створити можливості для виявлення і реалізації спонтанної творчості, активного реагування на думки та емоції, забезпечити право на вільний вибір завдань, прийняття рішень;
- створити атмосферу повного взаєморозуміння та психічного контакту між вихователем та вихованцем, будувати взаємодію на творчій винахідливості та толерантності, сприяти сердечності, створенню доброзичливого клімату, який би пробуджував віру у власні можливості та сили¹⁷.

Така низка правил може бути розширена за рахунок додаткових рекомендацій, які стануть в нагоді в подальшій роботі педагога. Адже формування гармонійних стосунків між преставниками різних культур – справа склана і кропітка. Впроваджуючи в навчально–виховний процес засади міжкультурної освіти, вчитель (викладач) має:

¹⁷ J. Nikitorowicz, *Pogranicze. Tożsamość. Edukacja międzykulturowa*, Białystok 1995, s. 115–116.

- усвідомлювати, що культура – це складна і різноманітна цілісність;
- керуватися переконанням, що всі культури однаково вартісні (не оцінювати та не критикувати їх);
- вчити поваги та пошани до різних відмінних культур;
- дотримуватися принципу рівних прав для всіх людей;
- презентувати різні думки та погляди;
- виділити час для рефлексії та вільної дискусії, під час якої кожен може висловлювати власну точку зору;
- частіше створювати можливості для особистих контактів з представниками інших культур¹⁸.

З метою виконання цих завдань та дотримання правил польський дослідник Ю. Нікіторович підкреслює необхідність таких реформаційних дій: трактування багатокультурної освіти як освіти антирасистської, основної – засадничої, важливої для всіх учнів; такої, яка проникає (розповсюджується); прагне до суспільної справедливості; розглядається як процес і як критична педагогіка¹⁹.

Перед обличчям загроз сучасної глобальної дійсності тільки усвідомлена освіта може бути чинником зміни зіткнення культур на проникнення культур. Міжкультурна освіта подібно до глобальної є відповіддю на потребу у підготовці учнів до функціонування у глобалізованому та культурно диференційованому сучасному світі. На сьогодні у складних політико–економічних умовах педагоги в Україні не володіють відповідними навчально–виховними компетенціями для того, щоб ефективно готувати учнів міжкультурної взаємодії.

Головним положенням міжкультурної освіти є формування культурного розуміння – усвідомлення значення та впливу культури на поведінку людей. Це розуміння культури допомагає налагоджувати ефективні стосунки з представниками відмінних культур та досягати цілей у міжкультурному середовищі. Таким чином у постаті міжкультурної освіти перед учителями стоїть серйозний виклик. Міжкультурна освіта передбачає формування в учнів вміння сприймати іншу людину, дивитися на дійсність з точки зору різних культур, вміння правильно поводитися в умовах суспільних, політичних, релігійних та культурних відмінностей.

З огляду на це, особливого значення у міжкультурній освіті набирає формування міжкультурної комунікації. Цей процес є складним системним психолого–педагогічним явищем, яке залежить від багатьох зовнішніх та внутрішніх чинників. Науковці зараховують до них присутність полікультурного середовища, забезпеченість належних умов для навчання, компетентність педагога, а також життєвий досвід учнів (студентів), їхнє

¹⁸ A. Klimowicz, *Wstęp*, [w:] *Edukacja międzykulturowa*, red. A. Klimowicz, Warszawa 2004, s. 7.

¹⁹ J. Nikitorowicz, dz. cyt., s. 118–120.

ставлення до представників інших національностей (чи інших культурних, соціальних, політичних, релігійних груп), особисту позицію в цих стосунках тощо.

Протягом останніх років в Україні робляться спроби запроваджувати міжкультурну освіту в навчально-виховний процес середніх шкіл та вищих навчальних закладів. З метою допомогти вчителям здобути необхідні компетенції створено низку навчальних посібників, які містять теоретичний та практичний матеріал, кращий досвід зарубіжних науковців та педагогів.

Певні кроки в науково-методичному забезпеченні зроблено для учнів середніх шкіл. Заслугує на позитивну оцінку програма з факультативу „Міжкультурна освіта в школі”, запропонована для учнів 7-их (8-их, 9-их) класів Київським обласним інститутом післядипломної освіти²⁰. Програма подібного змісту створена у Волинському інституті післядипломної педагогічної освіти²¹. Цікавий досвід та прикладні питання міжкультурної освіти містять публікації зарубіжних авторів, які доречно адаптувати на ґрунті українських реалій²².

2010 р. в Києві було опубліковано навчально-методичний посібник „Людина у полікультурному суспільстві”, призначений для викладачів вищих навчальних закладів з курсу за вибором для студентів соціогуманітарних спеціальностей²³. Він був підготовлений у рамках пілотного проекту Представництва МОМ в Україні „Розробка навчального курсу з культурної обізнаності для вищих навчальних закладів в Україні” у партнерстві з РН International та за фінансової підтримки Фонду стратегічних програм уряду Великої Британії²⁴.

Не можна не погодитися з авторами публікації в тому, що саме освіта може допомогти суспільству закласти у молодих громадян гуманну модель поведінки та людяне ставлення до людей інших націй, релігій, культур тощо. Адже, окрім „мистецтва і літератури, вона охоплює спосіб життя, „уміння жити разом”, системи цінностей, традиції і вірування”²⁵.

²⁰ *Міжкультурна освіта в школі: Навчально-методичний посібник*, укл. І.П. Бондарук, Біла Церква 2008.

²¹ Т.В. Свиридчук, О.В. Ведищева, Т.Ю.Данилюк, *Програма спецкурсу для учнів 11 класу „Міжкультурна освіта школярів”*, Луцьк 2013.

²² *Міжкультурна освіта. Порадник для вчителя*, Варшава 2004; *Релігійна багатоманітність та міжкультурна освіта: посібник для школи*, за ред. Джона Кіста, пер. з англ., Львів 2008.

²³ *Людина у полікультурному суспільстві: навчально-методичний посібник для викладачів вищих навчальних закладів з курсу за вибором для студентів соціогуманітарних спеціальностей*, О.І. Пометун, Л.Ю. Султанова та ін., Київ 2010.

²⁴ <http://ukinukraine.fco.gov.uk/en/about-us/working-with-ukraine/strategic-programme-fund-spf/>.

²⁵ МОО ВПП ЮНЕСКО „Інформація для всіх”, 2008. www.ifap.ru/; англійською мовою, <http://www.ifla.org/VII/s32/pub/MulticulturalLibraryManifesto.PDF>.

Окреслюючи мету курсу, автори посібника, серед іншого, передбачають виховання поваги до представників інших народів, культур тощо, толерантності, здатності до міжетнічного та міжкультурного діалогу, співпраці, пробудження віри у необхідність мирного розв'язання конфліктів і проблем, що виникають у багатокультурному середовищі. Серед завдань курсу знаходимо такі, які мають безпосередній стосунок до міжкультурної освіти. Це здатність пояснювати процеси функціонування полікультурного простору у контексті процесів глобалізації сучасного світу та характеризувати українське суспільство як полікультурне; аналізувати вплив явищ, що витікають із полікультурності суспільства, на розвиток демократичних процесів та життя громадян в Україні; оцінювати свою громадянську поведінку з погляду толерантності; висловлювати особисте ставлення до полікультурності українського суспільства та явищ, що пов'язані з культурним розмаїттям.

Аналіз змісту спецкурсу дозволяє зробити висновок про те, що він суттєво підсилює основні дисципліни ціннісним оновленням змісту вищої освіти, даючи можливість виховувати у студентів толерантне ставлення до представників інших культур, відкритість та повагу до інакших світоглядних моделей. Він також допомагає навчати міжкультурному спілкуванню і спрямований на інтеграцію української вищої школи до європейського освітнього простору.

Велику користь та ефективність для міжкультурної освіти мають різноманітні проекти. У сучасних умовах складної політико-економічної ситуації в Україні непросто вкладати кошти у власні освітні програми та проекти. Проте, без уваги до виховання своїх громадян годі подолати сьогоdnішні проблеми та ті, які можуть виникнути в майбутньому. З огляду на це, необхідно залучати освітян і учнівську та студентську молодь до участі в міжнародних проектах. За кордоном, зокрема в сусідній територіально близькій Польщі, напрацьовано в цьому багато цікавого досвіду. Міжкультурна освіта уже на сьогоdnішньому етапі розвитку української держави має непересічне значення. Воно зростатиме в подальшому, і це вимагає від української педагогічної науки та практики серйозних напрацювань.

Учасники проектів матимуть можливість довідатися про сутність наявних міжкультурних відмінностей та їхні різні прояви на практиці. Таким чином вони зможуть поглиблювати свою міжкультурну освіту. Здобуті знання сприятимуть розумінню необхідності впровадження до змісту освіти питань, пов'язаних з міжкультурністю. Уроки, практичні заняття дозволять отримати цінний досвід у процесі поглиблення знань, які стосуються культурної різноманітності, що може стати причиною для конфліктів. Розуміючи сутність цієї різноманітності, учасники проектів зможуть покращити свої вміння розв'язувати потенційні непорозуміння та

спрямовувати їх у русло поваги, взаєморозуміння й бажання використовувати їх на краще для досягнення мети. Як правило, під час реалізації таких проєктів застосовують інноваційні технології, інтерактивні методи та форми навчання, пошукову роботу, яка сприяє формуванню полікультурного сприйняття, вміння спілкуватися на засадах діалогу, становленню особистості в розмаїтті різних культур.

Отже, можна зробити висновок, що перед обличчям викликів глобального суспільства освітній потенціал країни набирає все більшого значення. Проблема міжкультурної освіти може бути успішно реалізована за умови дотримання низки вимог та рекомендацій:

- міжкультурна освіта (виховання) має розпочинатися на рівні дошкілля;
- необхідна підготовка компетентних у питаннях міжкультурної освіти педагогів;
- застосування засад міжкультурної освіти повинно стати органічною частиною навчально-виховного процесу навчального закладу;
- упровадження міжкультурної складової до змісту освіти має носити цілеспрямований характер;
- процес здобуття знань та умінь з міжкультурного спілкування доцільно організовувати в інтерактивній, ігровій, пошуковій формах;
- необхідно залучати освітян та учнів (студентів) до участі в міжнародних програмах і проєктах.

Об'єднавши зусилля держави та освіти, Україна на складному етапі свого розвитку зуміє подолати один з найсерйозніших викликів, яким на сьогодні є міжкультурна освіта громадян.

Література

- Bartz B., *Idea wielokulturowego wychowania w nowoczesnych społeczeństwach*, Duisburg – Radom 1997.
- Clanet C., *L'Interkulturel – introduction aux approches interculturelles en Éducation et en Sciences Humaines*, Toulouse 1993.
- Grzybowski P., *Edukacja międzykulturowa – w poszukiwaniu innego*, „Zeszyty Naukowe Forum Młodych Pedagogów przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN” 2002, z. 6.
- <http://ukinukraine.fco.gov.uk/en/about-us/working-with-ukraine/strategic-programme-fund-spf/>.
- http://www.education.ie/en/Schools-Colleges/Information/Intercultural-Education-Strategy/mig_intercultural_education_strategy.pdf.
- Intercultural Education: a Selected Bibliography*, „Bulletin of the International Board of Education”, July–September 1991, nr 260.

- Kaczor S., Sarleja T.Z., *Edukacja dla interkulturowości*, Warszawa – Radom 2009.
- Klimowicz A., *Edukacja międzykulturowa*, Warszawa 2004.
- Nikitorowicz J., *Pogranicze. Tożsamość. Edukacja międzykulturowa*, Białystok 1995.
- Rossaert L., *L'éducation interculturelle. Avis au ministre de L'Éducation*, Quebec 1983.
- UNESCO Guideliness on Intercultural Education*, Paris 2006, p. 33.
- Бацевич Ф.С., *Словник термінів міжкультурної комунікації*, <http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com/slovnyk>, Київ 2007.
- Бацевич Ф.С., *Словник термінів міжкультурної комунікації*, <http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com/slovnyk>, Київ 2007.
- Вербицька П.В., *Завдання історичної освіти у вимірі сучасних інтеграційних процесів*, Львів 2013.
- Івашко О., Когут С., *Полікультурна освіта на Україні: вибрані проблеми термінології*, „Pedagogika” t. XXI, red. K. Rędziński, M. Łapot, Częstochowa 2012.
- Кіст Д., *Релігійна багатоманітність та міжкультурна освіта: посібник для школи*, Львів 2008.
- Кремень В.Г., *Педагогічна і психологічна науки в Україні. Збірник наукових праць*: в 5 т, т 1, *Загальна педагогіка та філософія освіти*, Київ 2012.
- Міжкультурна освіта в школі: Навчально-методичний посібник*, укл. І.П. Бондарук, Біла Церква 2008.
- Міжкультурна освіта. Порадник для вчителя, Варшава 2004.
- МОО ВПП ЮНЕСКО „Інформація для всіх”, 2008. [www.ifap.ru;](http://www.ifap.ru;anglійською) www.ifla.org/VII/s32/pub/MulticulturalLibraryManifesto.PDF.
англійською мовою
- Пометун О.І., Султанова Л.Ю., *Людина у полікультурному суспільстві: навчально-методичний посібник для викладачів вищих навчальних закладів з курсу за вибором для студентів соціогуманітарних спеціальностей*, Київ 2010.
- Свиридюк Т.В., Ведищева О.В., Данилюк Т.Ю., *Програма спецкурсу для учнів 11 класу „Міжкультурна освіта школярів”*, Луцьк 2013.
- Селятицький М., *Міжкультурна освіта у світлі документів Ради Європи та Європейського Союзу*, [в:] *Edukacja międzykulturowa, poradnik dla nauczyciela*, Warszawa 2004.
- Якса Н.В., *Тезаурус з проблеми міжкультурної взаємодії: Словник*, Автор укладач Н.В. Якса, Житомир 2006.

Streszczenie

Edukacja międzykulturowa jako wyzwanie dla współczesnej edukacji na Ukrainie

W drodze do wspólnoty europejskiej państwo ukraińskie musi pokonać szereg przeszkód i wyzwań. W tym kontekście szczególne znaczenie ma kwestia edukacji międzykulturowej. Przecież brak tolerancji, porozumienia, odrzucenie innych kultur, języków i tradycji prowadzi do różnych konfliktów. Harmonijne społeczeństwo nie jest możliwe bez tworzenia między jego obywatelami takich relacji, które pomagałyby osiągnąć wzajemne porozumienie, tak w wymiarze międzykulturowym, jak i międzywyznaniowym. Edukacja międzykulturowa jest potężnym narzędziem kształtowania wielokulturowych kompetencji współczesnego człowieka. Wielką uwagę w tym zakresie należy zwrócić na szkołę – zarówno średnią, jak i wyższą – bowiem właśnie tworzą się wspólnoty dzieci i młodzieży, która ma możliwość uczenia się otwartości na międzykulturowe interakcje, kontakty i współpracę w zglobalizowanym świecie.

Summary

Intercultural education as a challenge for the contemporary education of Ukraine

On the way to European community the Ukrainian state has to overcome a number of testing and challenges. In this context, the problem of intercultural education becomes especially meaningful, and significant. As the lack of tolerance, mutual understanding, and the perception of another culture, language, and traditions cause the variety of conflicts. The harmonious society is inconceivable without developing such relationships among its members that would encourage the mutual understanding, international, and interconfessional culture. Intercultural education aims to become a powerful means of forming the multicultural competence of a contemporary person. In this regard, the great attention should be focused on the both secondary and higher schools as they organize the communities of children and young people who have a chance to experience the openness to intercultural interaction, contacts, and cooperation in the globalised world.